

ОЛЕНА ВОЛИНСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

*(Україна, Івано-Франківськ, Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57)*

OLENA VOLYNska,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

*(Ukraine, Ivano-Frankivsk, Vasyl Stefanyk Carpathian National
University, Shevchenko St., 57)*

ORCID: [0009-0003-6258-3467](https://orcid.org/0009-0003-6258-3467)

Художньо-проектна освіта учнівської молоді Галичини кінця XIX – початку XX століть

Art and Design Education of Students of Galicia in the Late 19th and Early 20th Centuries

Важливим питанням сьогодення є розбудова такої системи освіти, яка не лише сприятиме набуттю знань, умінь та навичок учнівської молоді, але й стане основою для відновлення та розвитку економіки післявоєнної держави України. Неабияку роль з окресленої проблеми має вивчення прогресивного досвіду минулого, а саме: художньо-проектної освіти учнівської молоді Галичини кінця XIX – початку XX століть.

У нашому дослідженні здійснено аналіз культурних передумов розвитку художньо-проектної освіти учнівської молоді Галичини кінця XIX – початку XX століть. Охарактеризовано в цілому та зокрема мистецькі та педагогічні процеси, які відбувалися на початку XX століття, простежено їхній вплив на розвиток художньо-проектної освіти учнівської молоді Галичини. Досліджено педагогічні напрацювання галицьких художників. Висвітлено методики викладання та форми проведення занять з мистецьких дисциплін Д. Голембйовського, М. Коця, В. Крицінського та ін. Зазначено, що художник-педагог – висококваліфікований наставник, який правильними методами розвиває мистецький світогляд учнів, виховує грамотних художників, педагогів та працюючих громадян, які розуміють та створюють справжнє мистецтво, відвідують музеї, картинні галереї, формують дійсність за законами краси тощо. Проаналізовано значення таких мистецьких дисциплін: рисунків, народного мистецтва, історії українського і зарубіжного мистецтва, ручних робіт тощо в художньо-проектній освіті молоді краю. Визначено, що обов'язковою умовою художньо-проектного навчання молоді є видання та забезпечення навчальних закладів підручниками та посібниками з мистецьких дисциплін. Звернуто увагу на особливе значення національної культури та вплив народного мистецтва на мистецьке виховання учнівської молоді краю та важливості використання результатів дослідження в сучасній Україні.

Ключові слова: *художня освіта Галичини, художньо-проектна освіта Галичини, художник, художник-педагог, методика викладання художніх дисциплін, рисунки, народне мистецтво.*

An important issue today is the development of such an education system that will not only contribute to the acquisition of knowledge, skills and abilities of schoolchildren, but will also become the basis for the restoration and development of the economy of the post-war state of Ukraine. A significant role in the outlined problem is played by the study of the progressive experience of the past, namely: art and design education of schoolchildren of Galicia in the late 19th - early 20th centuries.

Our study analyzed the cultural prerequisites for the development of art and design education of schoolchildren of Galicia in the late 19th - early 20th centuries. The artistic and pedagogical processes that took place at the beginning of the 20th century are characterized in general and in particular, their influence on the development of art and design education of schoolchildren of Galicia is traced. The pedagogical achievements of Galician artists are studied. The teaching methods and forms of conducting classes in art disciplines of D. Golembiowski, M. Kots, V. Krytsynsky, etc. are highlighted. It is noted that an artist-teacher is a highly qualified mentor who, using the right methods, develops the artistic worldview of students, educates competent artists, teachers and hardworking citizens who understand and create true art, visit museums, art galleries, shape reality according to the laws of beauty, etc. The importance of such artistic disciplines as drawings, folk art, history of Ukrainian and foreign art, handicrafts, etc. in the art and design education of the region's youth is analyzed. It is determined that a mandatory condition for art and design education of youth is the publication and provision of educational institutions with textbooks and manuals on art disciplines. Attention is drawn to the special

importance of national culture and the influence of folk art on the art education of the region's student youth and the importance of using the results of the research in modern Ukraine.

Keywords: *art education in Galicia, art and design education in Galicia, artist, artist-teacher, methodology of teaching art disciplines, drawings, folk art.*

Вступ / Introduction. Художньо-проектна освіта учнівської молоді Галичини кінця XIX – початку XX століть має неабияке значення для формування сучасної художньо-проектної культури України. Адже завдяки напрацьованим стандартам минулого було закладено основи підготовки фахівців творчих професій сучасного, а саме: художників, художників-педагогів, дизайнерів, культурних громадян краю.

На думку Є. Антоновича, «у системі художньої освіти, яка є складовою частиною естетичного виховання, учні опановують певною сукупністю знань, умінь і навичок, ознайомлюються з традиціями етнохудожньої культури, світоглядними і ціннісними орієнтаціями у сфері мистецтва і художньої творчості» (Антонович Є. А., 2001, с. 3). Але чи завжди так було?

Мета та завдання / Aim and Tasks. Мета – дослідити художньо-проектну освіту учнівської молоді Галичини кінця XIX – початку XX століть у контексті використання прогресивного досвіду минулого в сучасній художньо-проектній культурі. Завдання – проаналізувати історію виникнення, особливості розвитку художньо-проектної освіти учнівської молоді Галичини зазначеного періоду.

Методи / Methods. Для дослідження використано такі методи: пошуково-бібліографічний (виявлення джерельної бази, напрацювань минулого), історико-ретроспективний (простеження еволюції формування основ зазначеного явища), загальнонауковий (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення здобутих даних), які використовувалися на етапах постановки та вивчення проблеми, формулювання висновків.

Результати / Results. Історичні джерела доводять, що до 1897/98 навчального року (н. р.) в Галичині рисунки були обов'язковим предметом для учнів нижчої гімназії. Викладання проводилося польською мовою, вивчали предмет учні перших-четвертих класів по 4 год. на тиждень. З 1897/98 н. р. рисунки стали необов'язковим предметом, що передбачало добровільне відвідування занять, зменшення кількості годин на навчання (по 2 год на тиждень у перших-четвертих класах) (Звіт...1911/1912 н. р., 1912, с. 112).

Навчання рисунку як мистецької дисципліни у школах, гімназіях Галичини стало культивуватися з появою в Європі ідей природного виховання Спенсера на зламі XIX – XX століть. У тогочасних виданнях розгорнулася дискусія щодо впливу мистецтва на естетичне виховання та розвиток підростаючого покоління. Давній метод навчання рисунків базувався на геометрії і полягав у копіюванні орнаментів та гіпсових моделей. Вважалося, що такий «Рисунок ...не розбуджував естетичних почуттів,.. ставав... тягарем...» (Коць М., 1912, с. 4). Д. Голембйовський у роботі «Новий напрям в елементарних рисунках», виданій у Станіславі 1909 р., зазначав, що «у науці рисунків запанували такі аномальні відносини, що «здібні» ученики рисували, а «нездібних» звільнювано від науки...» (Коць М., 1912, с. 17). Педагоги Галичини шукали відповіді на запитання: «Чи-ж се недивне, що дитина залюбки цілими днями малює... ангелів, святих, когутів..., а не має охоти нарисувати одного простолінійного орнаменту в квадраті або прямокутнику?» (Коць М., 1912, с. 5). Недоліком навчання була відсутність самостійного підходу до виконання завдань, уміння аналізувати, фантазувати, розвивати пам'ять, спостережливість; формування почуття гармонії та кольору. На думку Р. Шмагала, «...внаслідок такого підходу учні після 6 чи 8 років навчання не здатні були самостійно створити найпростішого декору...», що свідчило про прикладний характер рисунку в тогочасній школі, неправильне виховання орнаментальної культури (Шмагало Р., 2001, с. 186).

У зв'язку з вищенаведеним виникла необхідність кардинальних змін у мистецькому навчанні галицької молоді. У 1908 р. на педагогічних конференціях Галичини піднімалося питання про необхідність прийняття за основу нового напрямку у вивченні рисунків у народних і виділових школах. Прихильники нових методів виступали за «введення рисунків з природи в народних школах», який тлумачили як «модерний рисунок» (Коць М., 1912, с. 3). Цьому присвятив свою працю «Новий напрям у науці рисунків» учитель школи імені св. Антонія у Львові Михайло Коць, який називав «Рисунки» «незвичайно важним предметом» (Коць М., 1912, с. 6). Зміни в мистецькому вихованні галицької молоді були спричинені також новаторськими ідеями британського професора і митця Джона Раскіна, який розтлумачував красу як найвище завдання людини, наполягав на вивченні рисунків з природи у шкільному віці паралельно з читанням та писанням (Коць М., 1912, с. 5).

За висновками автора книги «Новий напрям у науці рисунків», «вже від давна заобсервували і наші педагоги, що просто лінійний геометричний рисунок не приносить ніякої... виховуючої

користи. Зачали... заводити деякі зміни на користь рисунку з природи з приміненем різнородних ліній: ламаних і кривих... Поручено більше звертати увагу на проєкційний рисунок різнородних, примітивних предметів з щоденного оточення... Введено в... народних школах... рисунки з природи по американській методі» (Коць М., 1912, с. 6). На думку М. Коця, «вільноручний рисунок, опертий на природних основах, кожному в життю придасть ся. Рисунок є живою ілюстрацією слова й думки... Тут як і цілیم вихованню треба звертати увагу на рідні, національні мотиви. Проби нашого домашнього промислу, рільничі і ремісничі знаряди, домашня й кухонна посуда, одіж, будинки, місце родинне, дерево, каміне, поля, ниви, сіножати, гори, долини, стави й ріки – отее все предмети рисунків. Не чекати нам, аж дядько-Німець достарчить ласкаво взорів, коли своїх рідних багато, ще й яких гарних і милих» (Коць М., 1912, с. 34).

Під впливом «модерного рисунку» у навчальних закладах Галичини створювали спеціальні кабінети для занять рисунками, обладнані для малювання з натури. Так, у Звіті Коломийської гімназії за 1911/1912 н. р. у розділі «Прибори до науки» перераховувалося наступне: «...до науки рисунків має заклад 363 взірці, 7 приладів до науки перспективи, 12 моделів з дерева, 67 моделів з гіпсу, моделі (посудини) з майоліки, скла, дерева і збірку різних пер птахів (на картоні)» (Звіт...1911/1912 н. р., 1912, с. 75). Сутність нового напрямку в рисунках полягала в оновленні змісту цієї дисципліни, врахуванні вікових та індивідуальних властивостей учнів.

Особлива увага приділялась національним мотивам. Метою навчальної дисципліни стало формування естетичного смаку, відчуття гармонії, краси і форми, уміння виразити національний характер засобами мистецтва. Так, у Звіті дирекції гімназії в Коломії за 1913/1914 н. р. можемо познайомитися з планом науки рисунків після «нової методи» (Звіт...1913/1914 н. р., 1914, с. 78-79). Вивчення дисципліни розраховували на два відділи по 2 години на тиждень. У першому – виконували вільноручні рисунки, як правило, з таблиць. Малювали кола, одинарно та подвійно зігнуті в трикутники, квадрати, лінії. Далі переходили до проведення хвилястих ліній, листя. Згодом рисували чотири-восьмикутні розети, пальмети, акротерії. Після закінчення першого відділу малювали орнаменти, другого – вивчали техніки рисунку. Так, стилізоване листя, пальмети, стрічкові орнаменти виконували олівцем, тушшю, вугликом, пастелями та фарбами. Вершиною «рисункової грамоти» в Коломийській гімназії стало вивчення основ перспективного скорочення, формування навичок зображення просторових тіл, малювання тварин, погруддя людини тощо (Звіт...1913/1914 н. р., 1914, с. 79).

Викладачами були знані митці та художники-педагоги, які закінчили Краківську Академію мистецтв, успішно здали фаховий екзамен на право викладання рисунків у школах, гімназіях, учительських семінаріях. Враховуючи дедалі більше значення рисунків у естетичному вихованні молоді рішенням М. В. О. у 1909 р. рисунки стали обов'язковим предметом у нижчій гімназії (Курляк І. Є., 1997, с. 110).

У згаданий період розпочинається розробка навчальних програм, удосконалення методики проведення занять з рисунків. Вважалося, що «зачинати науку рисунків від складання, наліплювання і відрисовування паперових образців», аналізу форми зображуваних предметів (Коць М., 1912, с. 18-19). Д. Голембйовський наполягав на обов'язковому унаочненні уроків, наголошував, що під час пояснення теми «діти можуть рівночасно з учителем копіювати або опісля самі відрисовують вказаним способом живий предмет» (Коць М., 1912, с. 19). Після пояснення теми уроку, діти вимірювали пропорції зображуваних предметів, виконували начерки. Д. Голембйовський наголошував на необхідності виконання правильного рисунка, зазначав «можна трояко викінчувати рисунок: малювати, а тут треба вважати, щоб ученики гаразд орієнтували ся з оцінюванню красок; сильветувати, щоб то накладати рисунок рівномірно однотайно краскою; тінювати... найтрудніша робота в науці рисунків, можлива... на висшій степені науки» (Коць М., 1912, с. 20).

Д. Голембйовський забороняв педагогам втручатися в учнівський малюнок. Учитель, на його думку, «повинен тільки влучними питаннями звернути увагу ученика на спостережені похибки і неточності в обсервації» (Коць М., 1912, с. 20). Він вважав за доцільне читати лекції з рисунків, застосовувати копіювання зі зразків, малювання з пам'яті, уяви, вивчення лінійної та повітряної перспективи, зображення красвидів та фігури людини. Наголошував на важливості проведення навчальних екскурсій на природу, де «ученика інтересує кожний красвид, деревце, горбок, ріка, хатина, листочок, камінчик...» (Коць М., 1912, с. 23).

Отже, методика проведення занять з рисунків Д. Голембйовського відзначалася прогресивними напрацюваннями.

Зразковою для галицьких художників-педагогів була праця директора державної художньо-промислової школи м. Львова професора рисунків і декоративного малярства Валеріана Крицінського «Нові методи навчання вільноручного рисунку і декоративного малярства» (Krycinski W., 1926). Його книга – це авторські напрацювання з методики викладання мистецьких

дисциплін та художнього навчання галицької молоді. «Нові методи навчання вільноручного рисунку і декоративного малярства» – це семирічна система навчання рисунку в середніх школах, чотирирічного – в промислових, на спеціальних курсах для вчителів шкіл різного типу. Книга містила ілюстрації: 102 рисунка у тексті та 76 кольорових і чорно-білих репродукцій учнівських робіт. Підручник складався з багатьох розділів, розкривав техніки рисунків, методи викладання, правила кольорознавства, відомості з історії мистецтва та художніх промислів тощо.

На першому-другому році навчання пропонувалося опановувати рисунки цілим класом, далі – окремими групами та індивідуально. Для вчителів передбачалося теоретичний та практичний виклад теми, застосування таблиць та зображень. Вивчення рисунків відбувалося за принципом від простого – до складного з використанням різних технік та матеріалів (олівці, пастелі, вуглик, фарби, пензлі). Педагог акцентував на малюнках з пам'яті, уяви, які сприяли розвитку фантазії; тональному та перспективному зображеннях; рисунках навколишніх краєвидів, портретів та фігури людини; правилах кольорознавства та декоративного малярства. Рисунки (за його твердженнями) мають опиратися на природу, бо «хто не зрозуміє краси в природі, нічого не побачить у мистецтві» (Krycinski W., 1926, s. 11).

В. Крицінський надавав неабиякого значення бесідам з історії мистецтва та художніх промислів, розвитку в молоді естетичних почуттів. Мистецькі бесіди радив проводити систематично, за чітким планом, унаочнюючи їх моделями, орнаментами, репродукціями, ілюстраціями, таблицями, поєднуючи з практичними заняттями, до яких учні самостійно опрацювали літературу.

Неабияке значення В. Крицінський відводив вивченню молоддю народного мистецтва, що сприяло б розвитку естетичних смаків та художніх промислів. Педагог знайомив з композицією, стилізацією орнаментальних мотивів, формами, змістом, колірною гамою, наголошував на важливості збереження на заняттях творчої атмосфери, розвитку індивідуальних здібностей. Художник-педагог наголошував, що за курс навчання учні не можуть досконало опанувати стилізацію орнаментальних мотивів, оскільки це завдання вирішують фахові школи. Для унаочнення занять радив добирати оригінальні твори різних видів народного мистецтва (ткацтво, кераміка, скло, вироби з дерева тощо). В. Крицінський наголошував: «...не для того ми навчаємо молодь рисувати, щоб гарні образки виконувала, а для того, щоб розвивати її здібності» (Krycinski W., 1926, s. 8). В. Крицінський вважав, що художник-педагог – фахівець, який правильними методами розвиває мистецьке бачення, світогляд учнів, виховує грамотних художників та громадян, які розуміють справжнє мистецтво, відвідують музеї та картинні галереї.

Отже, педагогічна система Валеріана Крицінського була прогресивною програмою художньо-проектної освіти молоді Галичини початку ХХ ст.

Звертаємо увагу на те, що надважливий вплив на художньо-проектну освіту учнівської молоді Галичини мав Перший Український Педагогічний Конгрес, який відбувся у Львові 1935 р. Основним питанням його розгляду було визнано українське національне мистецтво. Було зазначено на необхідності вивчати народне мистецтво з дитинства, згодом – у народних школах, гімназіях, фахових навчальних закладах тощо, використовуючи аналітичний і конструктивний методи навчання, поєднання теорії з практикою. Це передбачало застосування міжпредметних зв'язків між навчанням рисунка, ручною працею, історією мистецтва, національною художньо-проектною культурою. Конгрес визначив за важливе – видання та забезпечення навчальних закладів підручниками та посібниками з рисунків, ручної праці, історії українського і світового мистецтва, дитячої енциклопедії з народних художніх промислів, української термінології в усіх ділянках ужиткового мистецтва (Перший Український Педагогічний Конгрес, 1938, с.168-169).

Висновки / Conclusions. Отже, художньо-проектна освіта учнівської молоді Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століть характеризувалася прогресивними ідеями, теоретичними, методичними та практичними напрацюваннями, національним змістом, що знайшло відображення у публікаціях, виданнях підручників, посібників тощо, резолюціях Першого Українського Педагогічного Конгресу у Львові. Важливо використати цей досвід у сучасній підготовці фахівців художньо-проектної культури України.

Список використаних джерел і літератури:

- Антонович, Є. А. (2001). Змістовний підхід до вивчення традицій народного образотворчого мистецтва. *Наукові записки. Педагогічні науки*, 33, 3–10. [in Ukrainian].
- Звіт дирекції гімназії з українським викладавним язиком в Коломиї за 1911/1912 шкільний рік. (1912). Коломия: Накл. Наукового фонду. [in Ukrainian].
- Звіт дирекції гімназії з українським викладавним язиком в Коломиї за 1913/1914 шкільний рік. (1914). Коломия: Накл. Наукового фонду. [in Ukrainian].
- Коць, М. (1912). *Новий напрям в науці рисунків*. Львів: Накл. Т-ва Педагогічного. [in Ukrainian].
- Курляк, І. Є. (1997). *Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918 рр.)*. Монографія. Львів. [in

Ukrainian].

Перший Український Педагогічний Конгрес. 1935. (1938). Львів: Накл. товариства «Рідна школа». [in Ukrainian].

Шмагало, Р. (2001). Методика викладання рисунку в навчальних закладах Галичини другої половини XIX – початку XX століття: історико-мистецтвознавчий аспект. *Діалог культур: Україна у світовому контексті: Мистецтво і освіта*, 6, 182–195. [in Ukrainian].

Krycinski, W. (1926). *Rysunki odreczne, zdobnicze i malarstwo dekoracyjne*. Lwow-Warszawa-Krakow. [in Polish].

References:

Antonovych, Ye. A. (2001). Zmistovnyi pidkhid do vyvchennia tradytsii narodnoho obrazotvorchoho mystetstva [A Contextual Approach to the Study of the Tradition of Folk Figurative Art]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky – Scientific Notes. Pedagogical Sciences*, 33, 3–10. Kirovohrad: RVTs KDPU im. V. Vynnychenka. [in Ukrainian].

Zvit dyrektzii himnazii z ukrainskym vykladovym yazykom v Kolomyi za 1911/1912 shkilnyi rik. [Report of the Directorate of the Gymnasium with Ukrainian Language of Instruction in Kolomyia for the 1911/1912 School Year]. (1912). Kolomyia: Nakl. Naukovoho fondu. [in Ukrainian].

Zvit dyrektzii himnazii z ukrainskym vykladovym yazykom v Kolomyi za 1913/1914 shkilnyi rik. [Report of the Directorate of the Gymnasium with Ukrainian Language of Instruction in Kolomyia for the 1913/1914 School Year]. (1914). Kolomyia: Nakl. Naukovoho fondu. [in Ukrainian].

Kots, M. (1912). *Novyi napriam v nautsi rysunkiv [New Trends in Nautical Drawing]*. Lviv: Nakl. T-va Pedahohichnoho. [in Ukrainian].

Kurliak, I. Ye. (1997). *Ukrainska himnaziina osvita u Halychyni (1864–1918 rr.). [Ukrainian Gymnasium Education in Galicia (1864–1918)]*. Monograph. Lviv. [in Ukrainian].

Pershyi Ukrainskyi Pedahohichnyi Konhres. 1935 [The First Ukrainian Pedagogical Congress. 1935]. (1938). Lviv: Nakl. tovarystva «Ridna shkola». [in Ukrainian].

Shmahalo, R. (2001). Metodyka vykladannia rysunku v navchalnykh zakladakh Halychyny druhoi polovyny XIX – pochatku XX stolittia: istoryko-mystetstvoznachnyi aspekt [Methodology of Teaching Drawing in Primary Schools of Galicia in the Second Half of the 19th – Early 20th Centuries: Historical and Art-Scientific Aspect]. *Dialoh kultur: Ukraina u svitovomu konteksti: Mystetstvo i osvita – Dialogue of Cultures: Ukraine in the Global Context: Art and Education*, 6, 182–195. [in Ukrainian].

Krycinski, W. (1926). *Rysunki odreczne, zdobnicze i malarstwo dekoracyjne*. Lwow-Warszawa-Krakow. [in Polish].

Дата надходження статті: «28» грудня 2024 р.

Стаття прийнята до друку: «23» січня 2025 р.

Волинська Олена – доцент кафедри дизайну і теорії мистецтва Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат педагогічних наук, доцент

Volynska Olena – Assistant Professor of the Department of Design and Art Theory of Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Цитуйте цю статтю як:

Волинська, О. (2025). Художньо-проектна освіта учнівської молоді Галичини кінця XIX – початку XX століть. *Педагогічний дискурс*, 37, 7–11. doi: [10.31475/ped.dys.2025.37.01](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2025.37.01).

Cite this article as:

Volynska, O. (2025). Art and Design Education of Students of Galicia in the Late 19th and Early 20th Centuries. *Pedagogical Discourse*, 37, 7–11. doi: [10.31475/ped.dys.2025.37.01](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2025.37.01).